

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/52/20-25>

Hörmət Cavadova

Bakı Dövlət Universiteti

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0009-0003-0279-3577>

cavadova22@mail.ru

Siyasi fəallığın demokratik vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasında rolu

Xülasə

Məqalədə siyasi fəallıq demokratik rejimlər kontekstində müasir siyasi proseslərin tərkib hissəsi kimi araşdırılır. Onun fərqli xüsusiyyətləri, vətəndaşlar üçün yaratdığı siyasi imkanlar, bəzən vətəndaşlarla hökumət arasında yaranan fikir ayrılığı və bu fikir ayrılığından yarana biləcək mənfi nəticələr təsvir edilir. Qloballaşan dünyada inkişaf etmiş dövlətlərin demokratik prinsiplərə əsaslanan tendensiyasını nəzərə alaraq müasir cəmiyyətlərdə vətəndaşların öz fikirlərini ifadə etmək imkanının əhəmiyyəti müəyyən edilir. Vətəndaş cəmiyyəti, iştirakı, hesabatlılığı və sosial ədaləti təşviq etməklə demokratik idarəetmənin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Məqalədə vətəndaş cəmiyyətinin demokratik proseslərdə iştirakının müxtəlif ölçüləri, o cümlədən siyasətin formalaşdırılmasına, ictimai müdafiəyə və vətəndaşların səfərbər olunmasına təsiri araşdırılır.

Vətəndaş cəmiyyəti ilə demokratik idarəetmə arasındakı münasibət mürəkkəb və çoxşaxəlidir. Bir tərəfdən, vətəndaş cəmiyyəti vətəndaşların iştirakını və ictimai müzakirələri təşviq etməklə demokratikləşmə prosesinə töhfə verir. Digər tərəfdən, o, avtoritar rejimlərin repressiyaları, maliyyə-ləşdirmə məhdudiyyətləri və sektor daxilində parçalanma da daxil olmaqla, ciddi çətinliklərlə üzləşə bilər. Bu məqalənin məqsədi siyasi fəallığın demokratik vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasındakı rolunu araşdırmaq, onun töhfələrini, çətinliklərini və effektivliyini artırma biləcək strategiyaları vurğulamaqdır.

Açar sözlər: *demokratiya, vətəndaş iştirakı, fəallıq, siyasi fəallıq, vətəndaş cəmiyyəti*

Hormet Javadova

Baku State University

PhD in Philosophy

<https://orcid.org/0009-0003-0279-3577>

cavadova22@mail.ru

The Role of Political Activism in the Formation of a Democratic Civil Society

Abstract

The article examines political activism as an integral part of modern political processes in the context of democratic regimes. Its distinctive features, the political opportunities it creates for citizens, the disagreements that sometimes arise between citizens and the government, and the negative consequences that can arise from this disagreement are described. Given the tendency of developed states in a globalized world to base their opinions on democratic principles, the importance of the opportunity for citizens to express their opinions in modern societies is determined. Civil society plays an important role in the formation of democratic governance by promoting participation, accountability, and social justice. The article also examines the various dimensions of civil society participation in democratic processes, including its impact on policymaking, public advocacy, and citizen mobilization.

The relationship between civil society and democratic governance is complex and multifaceted. On the one hand, civil society contributes to the democratization process by promoting citizen participation and public debate. On the other hand, it can also face serious challenges, including repression by authoritarian regimes, funding constraints, and fragmentation within the sector. The purpose of this article is to examine the role of political activism in the formation of democratic civil society, highlighting its contributions, challenges, and strategies that can enhance its effectiveness.

Keywords: *democracy, civic participation, activism, political activism, civil society*

Giriş

Hər bir dövlətin daxili və xarici siyasətinin əsas istiqamətləri onun rəhbərliyi tərəfindən müəyyən edilir. Dövlət bunu ən optimal şəkildə etməyə çalışır ki, bu da cəmiyyətin bütün üzvlərinin ümumi maraqlarına, onların funksiya və rollarına əsaslanaraq davranış qaydalarının işlənilib hazırlanmasını, ictimai həyatın müxtəlif sahələrində qarşılıqlı əlaqə və münasibətlərin əsasını təşkil edən müxtəlif məlumatların mübadiləsi və saxlanması metodlarının yaradılmasını nəzərdə tutur. Siyasi rəhbərliyin bu fəaliyyəti o halda uğurlu olur ki, hökumətin bütün bu təşəbbüsləri vətəndaşlar tərəfindən qəbul edilsin.

Legitim hakimiyyət, yəni idarə olunan fərdlər tərəfindən tanınan hakimiyyət haqqında M. Veberin təlimində bu anlayışın çox mühüm rolu vardır. Sosiologiyanın klassik dövrünün nümayəndələrindən biri olan M. Veber hakimiyyət anlayışına belə tərif verir: *“Hökmranlıq – müəyyən bir əmrə itaətin təmin olunması ehtimalıdır.”* Veberə görə, hökmranlıq qarşılıqlı gözləntilərə əsaslanır. Bu münasibətdə əmr verən tərəf öz göstərişlərinin yerinə yetiriləcəyini əvvəlcədən qəbul edir. Digər tərəfdən, əmrə təbə olanlar isə həmin əmrin onların mövcud sosial normalarına, dəyərlərinə və qəbul etdikləri legitimlik çərçivəsinə uyğun olacağını gözləyirlər (Osipov, 2010, s. 272; Dahl, 1989). Beləliklə, hökmranlıq dövrün yalnız gücün tətbiqi ilə deyil, həm də tərəflər arasında formalaşmış qarşılıqlı etimad və legitimlik əsasında mövcud olur. Əks halda, hökumət onun təklif etdiyi innovativ ideyalara, qanunlara və qaydalara qarşı əhəlinin ciddi müqaviməti ilə üzləşmək riski ilə qarşılaşa bilər. Bu baxımdan, demokratiya elə xüsusiyyətlərə malikdir ki, dövlətin hazırkı inkişaf mərhələsində həm xarici, həm də daxili siyasətini formalaşdırmaq üçün ən təsirli vasitə hesab olunur.

Tədqiqat

Elmi ədəbiyyatda klassik demokratiya nəzəriyyələrində demokratiyanın üç əsas xüsusiyyəti vurğulanır: a) insanlar siyasi məsələlərdə qəti və rəşional seçim etmək qabiliyyətinə malikdirlər ki, rəşional qərarlar qəbul edə bilsinlər; b) fərdi rəşional üstünlüklərin məcmusu xalqın ümumi iradəsini təşkil edir ki, bu da öz növbəsində ümumi iradə yaradır; c) insanların siyasi məsələlərdə rəşional qərarlar qəbul etdiyi demokratik sistem və buraya ümumi iradəni həyata keçirmək üçün nümayəndələr seçən qurumlar daxildir (Almond & Verba, 1963). Bu anlayışda hökumət və ümumilikdə rəhbərlik xalqın iradəsini həyata keçirmək üçün məsuliyyət daşıyır. Seçilmiş nümayəndələr yalnız xalqın tam hüquqlu nümayəndələridir.

Bu illər ərzində bir çox nəzəriyyəçilər klassik demokratik nəzəriyyənin reallıqla uyğun olduğunu araşdırıb tapdılar. Empirik tədqiqatlar ziddiyyətli nəticələr verdiyi üçün, getdikcə daha aydın olur ki, demokratik cəmiyyət üçün geniş iştirak əsas məsələ deyil. Antidemokratik, oliqarx strukturlar meydana çıxdıqdan sonra bu tənqidlər daha da artdı. Bundan əlavə, bir çox nəzəriyyəçilər klassik demokratiya nəzəriyyəsini empirik reallığa əsaslanan nəzəriyyə kimi şərh edir və onun tamamlanmasının vacibliyini vurğulayırdılar.

Klassik demokratlar xalqın siyasi proseslərdə bərabər və maksimum iştirakını dəstəkləyirlər və bunda israrlıdırlar. Onlar hesab edirlər ki, xalqın siyasi proseslərdə bərabər və maksimum iştirakı cəmiyyətin inkişafı üçün zəruri şərtədir və bunlar xoşbəxtliyi təmin edən, eyni zamanda insanın nüfuzunu, hörmətini və dəyərini qoruyan bir sistem üçün vacibdir. Demokratiya həm də cəmiyyətdə qoruyucu bir vasitə kimi çıxış edir. Deməli, demokratiya təkcə rejim deyil, həm də sistemdir. Demokratik sistem xalqın psixoloji vəziyyəti ilə də bağlıdır. İnsanın psixoloji durumu ailə münasibətlərindən başlayaraq siyasi fəaliyyətinə qədər bütün sosial həyatının gedişatına təsir edir. Siyasi fəallığın və səriştəliliyin dərəcəsində təhsil həlledici rol oynayır. İnsan hərtərəfi təhsil prosesi

vasitəsilə öz varlığını dərk edə bilir. Vətəndaşların siyasi fəallığı müəyyən dərəcədə onların cinsindən və yaşından da asılıdır. Məlumdur ki, gənclər yaşlı insanlara nisbətən daha az fəaldırlar, ahıl yaşlı insanlar isə səsvərmə vaxtı 30-40 yaşlı vətəndaşlardan fəal deyillər. Siyasi iştirak 50-60 yaşlı nəsilə maksimaldır. Qadınlar əksər hallarda, kişilərdən daha az fəaldırlar (Həsənov, 2010, s. 121).

Demokratik cəmiyyətdə fərd intellektual cəhətdən inkişaf edir, öz potensialını tam reallaşdırır. Klassik demokratlar üçün demokratik iştirakın bu funksiyası sistemin siyasi faydaları qədər vacibdir. Demokratiya anlayışının azadlıq, bərabərlik, sosial ədalət və insan ləyaqəti kimi mənalara varır. Amma daha önəmli budur ki, o, həyat fəlsəfəsidir.

Vətəndaşın, ilk növbədə, dövlət hakimiyyətinin özünü, onun bütün təşəbbüslərini, qanun layihələrini, həyata keçirdiyi islahatları qəbul etməsi həm ayrı-ayrı vətəndaşlar, həm də bütövlükdə cəmiyyət üçün kifayət qədər yüksək siyasi və hüquqi mədəniyyətə əsaslanır. Sadəcə olaraq, qüvvəyə minmiş qanunu qəbul etmək və ya ölkə konstitusiyasına düzəlişlər təklif etmək kifayət deyil. Əhali onların mahiyyətini, təklif olunan dəyişikliklərin əhəmiyyətini və bunun onların müəyyən bir cəmiyyətdə davamlı mövcudluğuna və fəaliyyətinə necə təsir edəcəyini başa düşməlidir. Bu, o zaman mümkündür ki, vətəndaşlar dövlətdə baş verən bir çox siyasi-hüquqi proses və hadisələr barədə əhəmiyyətli dərəcədə məlumatlandırılınsınlar, onları qəbul etsinlər və həyata keçirilməsində hökumətə kömək etsinlər. Bu vəziyyət özünü ilk növbədə demokratik rejimlərdə büruzə verir, çünki demokratiyanın verdiyi çoxsaylı azadlıqlar və imkanlar hakimiyyətin daha açıq şəkildə həyata keçirilməsinə imkan verir, ölkə əhalisinə cəmiyyətdə baş verən bir çox proses və hadisələr haqqında geniş məlumat əldə etməyə imkan verir. Vətəndaşlar hökumətin irəli sürdüyü qanunlarla, ölkə daxilində həyata keçirilən islahatlarla, xaricdə həyata keçirilən tədbirlərlə və s. tanış olmaqla yanaşı, həm də ölkə rəhbərliyinin fəaliyyətinə öz münasibətini bildirməyə bilər.

Müasir cəmiyyətlərdəki demokratik siyasi rejimlər milli idarəetmənin effektivliyi baxımından ən əhəmiyyətli və uğurlu hesab olunur. Belə rejimlər həm hökumətə, həm də əhaliyə geniş imkanlar açır. Xüsusilə, insan hüquqlarının – onların tək cə qanunvericilikdə təsbit olunması deyil, həm də praktiki şəkildə həyata keçirilməsinin təmin edilməsinə, qanunun aliliyinin qorunmasına, hakimiyyət bölgüsünün səmərəli fəaliyyətinə, ictimai həyatın bütün sahələrinin fəaliyyəti üçün möhkəm konstitusion əsasların mövcudluğuna, eləcə də söz və etiqad azadlığının təminatına xüsusi diqqət yetirilir.

Demokratiya müəyyən mənada siyasi prosesə vətəndaşların fəal müdaxiləsinin nəticəsidir. Amerika alimləri “hökumət personalının formalaşmasına və dövlətin həyata keçirdiyi fəaliyyətə təsir göstərməyə çalışan vətəndaşların hərəkətlərinin məcmusunu nəzərdə tuturdular”. Cəmiyyətdə baş verən sosial dəyişikliklər fəal sosial qrupların və təşkilatların siyasi fəallığına təsir göstərir. Bunu SSRİ-də, o cümlədən ölkəmizdə 1980-ci illərin sonlarındakı dövrün tarixi əyani surətdə nümayiş etdirdi. SSRİ-də baş verən böyük dəyişikliklər əhalinin geniş təbəqələrinin hərəkətinə gətirib çıxardı ki, bu da nəticədə SSRİ-nin dağılmasına və yeni müstəqil dövlətlərin yaranmasına səbəb oldu (Siyasi sosiologiya, 2021).

Bu gün bir çox ölkələrdə əhalinin öz fikirlərini azad şəkildə ifadə etmək bacarığı demokratik dövlətlərdə vətəndaşlarla hökumət arasında müasir münasibətlərin mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış edir və tərəflər arasında səmərəli dialoqun mümkünlüyünü şərtləndirir. Belə münasibətlər cəmiyyətdə dövlətdaxili qarşıdurmaların qarşısının alınmasına xidmət edərək, hər iki tərəf arasında “düzgün” qüvvələr, mövqelər və fəaliyyətlər balansının formalaşmasına töhfə verir. Əhalinin bu imkana malik olması müəyyən ölkədə demokratik mədəniyyət səviyyəsinin göstəricisi kimi qiymətləndirilə bilər. Başqa sözlə, bu, demokratik dövlətin əsas prinsiplərinin həyata keçirilmə dərəcəsini ifadə edir: həmin prinsiplər Konstitusiyada hüquqi şəkildə təsbit olunmalı və eyni zamanda, vətəndaşlar tərəfindən qəbul olunaraq siyasi praktikada real şəkildə tətbiq edilməlidir.

İstər hakimiyyətin fəaliyyətini dəstəkləmək, istərsə də onu tənqid etmək məqsədilə ictimai rəy müxtəlif formalarda ifadə oluna bilər. Sadəcə vətəndaşların, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının və ya ayrı-ayrı ictimaiyyət nümayəndələrinin çıxışları ölkə rəhbərliyinin irəli sürdüyü təşəbbüs və təkliflərin əhali tərəfindən necə qəbul edildiyini əyani şəkildə göstərir. Siyasi iştirakın bu kimi formaları müasir cəmiyyətlərdə mühüm rol oynayır və çox vaxt əhali siyasi məsələlərin həllinə cəlb olunmaq üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edir. Bu proses “siyasi (vətəndaş) fəallıq”ı adlanır və

“vətəndaşların öz təşəbbüsləri ilə, hökumət strukturlarından asılı olmayaraq, ölkənin sosial, siyasi, iqtisadi və digər sahələrində dəyişikliklərə nail olmağa yönəlmiş fəaliyyətlər məcmusu” kimi xarakterizə olunur (Kukarseva, 2017, s. 43; Siyasi sosiologiya, 2021, s. 48).

Vətəndaş fəallığı ilə siyasi fəallıq anlayışları arasında müəyyən fərqlər mövcuddur. Xüsusilə, ictimai proseslərdə iştirak edən vətəndaşlarda dövlət siyasətində öz yerini dərk etmək istəyi, siyasi mənzərədə və cəmiyyətdəki münasibətlər sistemində öz mövqelərini dəyişdirməyin zəruriliyinə və mümkünliyinə inam formalaşdıqda, adi vətəndaş fəallığından fərqli olaraq, siyasi özünüdərk meydana çıxır və bu zaman siyasi fəallıq təzahür etməyə başlayır. Bununla belə, vətəndaş fəallığı hər zaman siyasi dəyərlər, özünüdərk və ya ambisiyalarla bağlı olmaya bilər. Lakin bu hal onun siyasət sahəsindəki əhəmiyyətini heç də azaltmır (Nevskaya, 2020, s. 19; Panferova & Selçovski, 2010, s. 18).

Siyasi fəallıq çoxşaxəli məzmun daşıyan anlayış olub, müxtəlif xüsusiyyət və izahlarla səciyyələnir. Müxtəlif yanaşmalara baxmayaraq, tədqiqatçılar siyasi fəallığın insanın siyasi davranışı (iştirakı) çərçivəsində formalaşdığı fikrində yekdildirlər. Bununla belə, həyata keçirilən bütün siyasi aksiyaları siyasi fəallıq kimi qiymətləndirmək mümkün deyil. Siyasi fəallıq, ilk növbədə, cəmiyyətin siyasi həyatında iştirakla xarakterizə olunur. Bu iştirak könüllülük prinsipi əsasında həyata keçirilməli, yəni vətəndaşlar siyasi proseslərə şüurlu şəkildə qoşulmalıdırlar. Eyni zamanda, siyasi fəallığın qanunauyğun olması, ardıcılıq nümayiş etdirməsi və geniş ictimai təbəqələr üçün əlçatanlığı mühüm şərtidir. Bu, cəmiyyət üzvlərinə müxtəlif siyasi proseslərdə iştirak etmək, ümumi məqsədlərə yönəlmiş təşəbbüslərə qoşulmaq və siyasi qərarların qəbuluna təsir göstərmək imkanı yaradır. Yuxarıda sadalananları nəzərə alaraq, siyasi fəallığı ideyalara sadıqlıq əsasında müntəzəm və davamlı şəkildə həyata keçirilən, siyasi hakimiyyətə təsir göstərməklə ümumi mənafehlərin təmininə və siyasi məqsədlərə nail olmağa yönəlmiş, həmçinin cəmiyyətin hər bir üzvü üçün əlçatan olan könüllü siyasi iştirak forması kimi xarakterizə etmək mümkündür (Kukarseva, 2017, s. 45).

Müasir kontekstdə vətəndaşların siyasi fəallığı müxtəlif formalarda özünü göstərir. Bu formalar məsələlərin həlli üçün dövlət orqanlarına birbaşa müraciət etmək, ölkədə qeydiyyatdan keçmiş siyasi partiyaların fəaliyyətində iştirak etmək, könüllülük hərəkətlərinə və ictimai-siyasi təşkilatlara dəstək göstərmək, müxtəlif yardımlar etmək, eləcə də müəyyən yaşa çatdıqdan sonra hakimiyyətin müxtəlif səviyyələrində – qanunvericilik məclislərində və prezidentliyə namizəd kimi seçkilərdə iştirak etmək imkanı verilə bilər.

Bu gün siyasi fəaliyyətin mühüm və ən geniş yayılmış forması vətəndaşların müxtəlif mitinqlərdə, yürüşlərdə, piketlərdə iştirakı, petisiyaların (o cümlədən onlayn rejimdə) imzalanmasıdır. Lakin bu fəallıq insanların ölkədə baş verən hadisələrə münasibətini bilavasitə ifadə etmək üçün geniş imkanlar yaratsa da, təəssüf ki, siyasi konfliktin və tərəflər arasında (çox vaxt hökumətlə vətəndaşlar arasında) ciddi qarşıdurmanın inkişafı, bəzən hətta silahlı toqquşmalara səbəb ola biləcək potensial riski də daşıyır. Vətəndaşların iradəsinin bu birbaşa ifadəsi əhalinin müəyyən vaxtda ölkədə yaranan vəziyyəti necə dərk etdiyini, onların öz hüquqlarını və onların həyata keçirilməsinin effektivliyini necə dərk etdiyini nümayiş etdirir, həmçinin, hökumətin münaqişə zamanı yaranan vəziyyəti yaxşılaşdırmaq və əhali ilə qarşılıqlı münasibətləri normallaşdırmaq üçün hərəkətə keçmək qabiliyyətini (yaxud acizliyini) əks etdirir. Bir sıra müasir dövlətlərin təcrübəsi göstərir ki, demokratiyanın əsas prinsiplərindən biri olan vətəndaşların öz iradələrini ifadə etmək bacarığının məhdudlaşdırılması ölkə daxilində siyasi vəziyyətə, vətəndaşlarla hökumət arasında qarşılıqlı münasibətlərə, həmçinin, dövlətin beynəlxalq imicinə mənfi təsir göstərə bilər.

London və Parisdə, eləcə də Böyük Britaniya və Fransanın digər şəhərlərində baş verən kütləvi etirazlar bunu təsdiq edir. Bu etirazlar əhalinin mövcud sosial-iqtisadi proseslərdən narazılığının – xüsusilə, Böyük Britaniyada qiymət artımı və Fransada təqaüd yaşının artırılması ilə bağlı narazılığın – açıq şəkildə ifadəsidir.

Mövcud vəziyyət göstərir ki, hökumət orqanları əhali ilə konstruktiv dialoqdan yayınaraq öz siyasi kursunu davam etdirdikdə, bu, narazılıqların daha da dərinləşməsinə və etiraz aksiyalarının miqyasının genişlənməsinə səbəb olur. Belə şəraitdə vətəndaşlar öz siyasi iradələrini müdafiə etmək, həmçinin, narazılıqlarını birbaşa dövlət rəhbərliyinə çatdırmaq üçün daha fəal fəaliyyət göstərməyə

başlayırlar. Nəticə etibarilə, cəmiyyət və dövlət arasında sosial-siyasi məsafə artır, qarşılıqlı etimad səviyyəsi zəifləyir və ictimai-siyasi sabitlik üçün risklər yüksəlir.

Bir sıra inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsi göstərir ki, demokratiyanın əsas prinsiplərindən biri olan vətəndaşların öz iradəsini sərbəst ifadə etmək imkanı həm ölkənin daxili vəziyyətinə, həm vətəndaş-hökumət münasibətlərinə, həm də dövlətin global miqyasda formalaşan imicinə ciddi təsir göstərə bilər. Bu prinsipin pozulması və ya məhdudlaşdırılması isə qeyd olunan sahələrdə mənfi nəticələrə səbəb ola bilər. Hökumət əhali ilə dialoq qurmağa cəhd etmədən öz siyasətini davam etdirir ki, bu da yalnız tətillərin və mitinqlərin daha uzun sürməsinə, eləcə də hakimiyyətə qarşı etirazçıların sayının artmasına səbəb olur. Nəticə etibarilə vətəndaşların öz iradələrini ifadə etmək hüquqlarını müdafiə etməyə, yaranmış vəziyyətdən narazılıqlarını, xüsusilə, Fransa prezidentinə çatdırmağa cəhd etdiklərini görə bilərik ki, bu da son nəticədə yalnız əhali ilə cəmiyyət və dövlət arasında uçurumların genişlənməsinə gətirib çıxarır. Bununla belə, mitinqlər, tətillər və etiraz aksiyaları ilə bağlı mövcud vəziyyət göstərir ki, müasir dövlətlərin əhalisi konstitusiyada təsbit edilmiş ifadə azadlığı hüququndan istifadə etməyə çalışır.

Oxşar etiraz formalarına dünyanın müxtəlif ölkələrində rast gəlinir; məsələn, ABŞ-da “Black Lives Matter” (“Qaradəriliələrin həyatı əhəmiyyətlidir”) hərəkəti, Almaniyada və digər Avropa ölkələrində Ukraynaya silah tədarükünə qarşı təşkil edilən aksiyalar və s. Müasir konstitusiyalarda vətəndaşların hökumət siyasəti ilə razılaşmadıqları hallarda öz mövqelərini açıq şəkildə bildirmək hüququ təsbit olunmuşdur. Dövlətlərin əsas qanunlarına görə, hökumətin qərarları və ya idarəetmə praktikası cəmiyyətin gözləntiləri ilə ziddiyyət təşkil etdikdə vətəndaşlar bu məsələlərə dair fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etmək imkanı əldə edirlər.

Bu cür fikir ifadəsi hökumətin əhali tərəfindən atdığı addımların legitimliyini təmin edir və tərəflər arasında qarşılıqlı hörmətə əsaslanan münasibətlərin formalaşmasına kömək edir ki, bu da ictimai razılıq və etimadın mövcudluğu ilə mümkün olur. Xalqın iradəsinin ifadəsi siyasi münaqişə və ya qarşıdurma formasını aldığı hallarda, demokratik rejim mövcud qanunların cəmiyyət tərəfindən qəbul edildiyi və hakimiyyətin fəaliyyətinin vətəndaşların ehtiyaclarına uyğun olduğu təqdirdə bu ziddiyyətləri ən təhlükəsiz şəkildə həll etmək potensialına malikdir.

Demokratiya müasir cəmiyyətlərin əsas prinsiplərinə söykənərək hökumət və əhali arasında səmərəli qarşılıqlı əlaqə sistemini təmin edir və yaranan münaqişələrin konstruktiv həllini mümkün edir. Ölkədə səmərəli qanunvericiliyin mövcudluğu, həmin qanunların vətəndaşlar tərəfindən başa düşülərək qəbul olunması, Konstitusiya və digər normativ aktlarda təsbit edilmiş müddələrin ictimai həyatda real tətbiqi demokratik inkişafın və ümumilikdə demokratik siyasi mədəniyyətin yüksək səviyyədə olmasından xəbər verir.

Nəticə

Demokratik dəyərlərin təhlükə altında olduğu cəmiyyətlərdə vətəndaş sektoru tənqidi ictimai rəyin formalaşdırılması, cəmiyyətin səfərbər edilməsi və qanunun aliliyinin müdafiəsi baxımından əsas rol oynayır. Vətəndaş cəmiyyəti institutlarının və demokratik idarəetmə mexanizmlərinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində birgə səylər göstərilmədən azadlıq, ədalət və bərabərlik kimi fundamental dəyərlərin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi mümkün deyil. Güclü və müstəqil vətəndaş sektoru olmadan inkişaf etmiş demokratik cəmiyyətin formalaşması necə mümkündürsə, eləcə də demokratiyanın mövcudluğu və davamlılığı vətəndaş cəmiyyətinin varlığına və fəaliyyətinə bilavasitə bağlıdır.

Ədəbiyyat

1. Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press.
2. Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. Yale University Press.
3. Həsənov, R. (2010). *Siyasi sosiologiya*. Bakı Az.TU-nun mətbəəsi
4. Hacızadə, H. (tərtibçi). (2002). *Demokratiya: gediləsi uzun bir yol*. Elm.
5. Kravchenko, A. (2005). *Sosiologiya*. Prospekt.
6. Kukarseva, M.A. (2017). Politicheski aktivizm. Osobennosti strategiy sovremennoy politicheskoy mobilizatsii. *Obozrevat!– Observer*, (5), 43–54.
7. Nevskaya, T.A. (2020). *Qrajdanskiy aktivizm kak resurs politicheskogo administrirovaniya: rossiyskiy i mejdunarodniy opit*. *Sotsiodinamika*, (9), 18–29.
8. Osipov, Q.V. (2010). *Qərbi Avropada və ABŞ-da sosiologiya tarixi*. Turan nəşrlər evi.
9. Qolenkova, Z.T., Akuliç, M.M, Kuznetsov, V.N. (2007). *Ümumi sosiologiya*. Diplomat.
10. Panferova, V.V., Selchovskiy, P.A. (2010). *Kultura demokratii kak ustanovlenie dialoga vlasti i obshestva*. *Sotsiologia-qumanitarnie znaniya*, (4), 17–33.
11. *Siyasi sosiologiya* (2021). Fyüzat.
12. Sedova, H.H. (2014). *Qrajdanskiy aktivizm v sovremennoy Rossii: formatı, faktori, sotsialniya baza*. *Sotsilogicheskiy jurnal*, (2), 48–71.

Daxil oldu: 10.08.2025

Qəbul edildi: 14.11.2025